

Ljiljana Stević¹
Miloš Grujić²

Прегледни научни рад
UDK 327:339.94(497.6)(510)
doi 10.7251/POL1610053S

BOSNA I HERCEGOVINA NA NOVOM PUTU SVILE

Strategija, stanje, perspektive i pozicioniranje u skladu sa novom kineskom strategijom u zemljama CIE.

BOSNIA AND HERZEGOVINA ON THE NEW SILK ROAD

Strategy, conditions, prospects and positioning in accordance with the new Chinese strategy in the countries of CIE.

Abstract: *The paper tackles analyses of PR China foreign policy and its relations towards countries of CIE and economic indicators and aims to present significance of the new Chinese strategy of opening and strengthening cooperation with CIE countries. It aims to offer objective review of individual issues and opportunities for BiH in the new Chinese strategy towards CIE and New Silk Road. The first part examines the importance of the new Chinese strategy towards the countries of Central and Eastern Europe. The central part of the paper tackles relations between PR China and BiH, realization of project and loans and economic analyses of the cooperation's impact to the BiH economy.*

Keywords: *Reform and Opening, CIE, New Silk Road, One Belt-One Road, economic cooperation, trade and cultural exchange*

Apstrakt: *Cilj rada je da putem analize vanjske politike i odnosa NR Kine sa EU i zemljama Centralne i Istočne Evrope i ekonomskih pokazatelja, da predoči značaj nove kineske strategije otvaranja i pojačane saradnje u zemljama CIE i realizacije Novog puta svile te da ponudi objektivni prikaz pojedinačnih pitanja i prilika koje se otvaraju za BiH na tom putu. Prvi dio rada analizira važnost nove strategije prema zemljama Centralne i Istočne Evrope u okviru realizacije Novog puta svile. Centralni dio rada bavi se*

---

¹ Politikolog regionalnih studija Azije.

² Diplomirani ekonomista, Narodna skupština Republike Srpske.

odnosima NR Kine i BiH, realizacijom dosadašnjih projekata i kredita, te ekonomskom analizom uticaja istih na privredni rast u BiH.

Ključne riječi: *ekonomska reforma i otvaranje, Centralna i Istočna Evropa, Novi put svile, „jedan pojas-jedan put“, privredna saradnja, trgovinska i kulturna razmjena*

UVOD

Bosna i Hercegovina i NR Kina su u aprilu 1995. godine uspostavile diplomatske odnose na ambasadorskom nivou. Dvije države su dogovorile zajednički razvoj i saradnju, uz poštovanje suvereniteta i teritorijalnog integriteta. Vlada BiH priznaje Narodnu Republiku Kinu kao jedinu vladu Kine i Tajvana koji je sastavni dio kineske teritorije.

NR Kina je danas privrednim rastom postala druga najveća privreda na svijetu mjereno nivoom bruto domaćeg proizvoda i najveća zemlja izvoznik. Usvajanjem najsavremenijih tehnologija i prelaskom na rast koji se zasniva na inovacijama, te ulaganjima u domaći potencijal, uključujući i ljudski kapital, NR Kina je uspjela da ugrozi poziciju SAD kao vodeće sile svijeta i uslovlila ekonomsko i vojno premještanje SAD snaga u azijsko-pacifički region, čime SAD, očito ugrožena rastom i uticajem NR Kine, kako u regionu, tako u svijetu, nastoji da ostvari suzbijanje rasta i uticaja.

S druge strane, kineski rast se suočava sa mnogim izazovima kao što su nedostatak konkurencije na domaćem tržištu kapitala, rastuća ekonomska nejednakost, starenje stanovništva i pitanje opstanka društvene i političke kohezije.

Nova strategija kineske vanjske politike podrazumijeva pojačanu saradnju sa netradicionalnim regionima i nova tržišta. Poboljšanje odnosa je u skladu sa cjelokupnom politikom NR Kine prema regionu Centralne i Istočne Evrope. U poslednjih nekoliko godina jača saradnja i povećava se broj posjeta kineskih zvaničnika u Centralnoj i Istočnoj Evropi. Dok su odnosi sa Zapadnom Evropom i Rusijom trajali vijekovima, odnosi Istočne i Centralne Evrope su novijeg vremena i možemo reći da se ponovo uspostavljaju tek s početkom XXI vijeka.³

Kineski predsjednik Si Đinping (*Xi Jinping*) je 2013. godine najavio novu viziju „Novi put svile“ koja od tad postaje osovina kineske

---

³Pavličević, Dragan. *China's New Silk Road takes shape in Central and Eastern Europe, China Brief*, Volume Volume XV January 9, 2015. p 9.

diplomatiје. Ideја Novog puta svile se zasniva na planu da se uspostave dva logistička koridora - Ekonomski poјas Pomorskog puta svile XXI vijeka.⁴ Borba za resurse i iznalaženje novih pomorskih i kopnenih puteva je imperativ nove sile i pitanje opstanka.

Isto tako, Novi put svile ne predstavlja samo infrastrukturu za novu transportnu mrežu nego će predstavljati put ka ostvarenju novih i dubljih odnosa NR Kine i zemalja koje se nalaze na ruti Svilenog puta⁵. Zemlje centralne i istočne Evrope (CIE) su postale važnije u kineskoј vanjskoј politici, pogotovo nakon što su uvršteni u Novi put svile. Na Beogradskom samitu šefova 16 država Centralne i Istočne Evrope i NR Kine, kineski premijer Li Kečang (*LiKeqiang*) je naglasio važnost CIE regiona za kinesku inicijativu „jedan poјas, jedan put“. Li je naveo: Sjeverna ruta, zahvaljujući redovnoj željezničkoј liniji između NR Kine i Evrope može postati nova saobraćajna i logistička arterija koja vodi do Zapadne Evrope kroz Centralnu i Istočnu Evropu. Ruta koja se zasniva na grčkoј luci Pireus i željezničkoј liniji koja povezuje Beograd i Budimpeštu, Južna ruta, bi mogla predstavljati ekspresnu zemlja-more liniju između Kine i Evrope. To će značajno pojačati regionalnu povezanost, pojačati ekonomski razvoj zemlje duž tog puta i obezbjediti novi pristup izvozu kineske robe u Evropu i izvoz evropske robe u Kinu pošto ovo područje obuhvata 32 miliona ljudi (*sic*) i 340.000 kvadratnih kilometara zemlje. Brza linija Kina-Evropa (zemlja-more), zajedno sa željeznicama između Kine i Evrope i postojećim saobraćajnim i logističim rutama, će postati integralna i efikasna mreža koja povezuje Aziju i Evropu. Kina će ovim projektima omogućiti svojim državnim firmama da učestvuju u infrastrukturnim projektima u Evropi. Kako prenosi Tanjug, u članku Politike od 11.septembra navodi se da krediti koje daje Kineska razvojna banka „soft loans“ ili „meki krediti“ kao i učešće državnih firmi Željeznice NR Kine i Građevinska korporacija NR Kine predstavlja novu fazu u odnosima NR Kine sa zemljama Centralne i Istočne Evrope i predstavlja početak većeg pristupa Kine Zapadnoj Evropi u smislu privrede i infrastrukturnih projekata.⁶ Pavličević navodi da bi od ovih projekata, osim zemalja Centralne i Istočne Evrope, koristi mogle imati i zemlje EU u smislu EU razvojne strategije, za Panevropski koridor 10. Mađarsko- srpska željeznica nije samo nephodna za integraciju Mađarske i Srbije u Evropski transportni sistem, nego kako Pavličević navodi i za približavanje Balkanske regije Briselu. Isto tako, i učešće i prisustvo NR Kine u regionu Istočne i Centralne Evrope predstavlja izazov za Brisel.

---

⁴Ibid.

⁵Ibid.

⁶Ibid.

Postavlja se pitanje kakvu ulogu će BiH imati na Novom kineskom putu i na koji način bi BiH mogla participirati u regionalnim projektima, te da li će razvojni programi i krediti uticati na put BiH prema EU. Tadašnji Predsjedavajući Savjeta ministara BiH Vjekoslav Bevanda je tokom samita zemalja Centralne i Istočne Evrope i NR Kine u Bukureštu i Beogradu imao bilateralne sastanke sa Premijerom NR Kine Li Kećangom. BiH je u okviru projekta Termoelektrana Stanari prva ostvarila pravo na kreditna sredstva iz linije od 10 milijardi američkih dolara koje je NR Kina namjenila saradnji sa zemljama Centralne i Istočne Evrope. Kineska spremnost da realizuje infrastrukturne projekte u ovim zemljama pomaže privrednom razvoju i strateškom razvoju projekata koje je EU do sad zanemarivala. Postavlja se pitanje kako će se BiH pozicionirati u novoj strategiji NR Kine i na koji način ostvariti uspješniju saradnju.

Kao predmet ovog rada postavlja se analiza i objašnjenje osnovnih elemenata i karakteristika strategije NR Kine u zemljama Centralne i Istočne Evrope i položaj BiH u novoj kineskoj strategiji.

Glavni cilj ovog rada je da predoči značaj nove kineske strategije otvaranja i pojačane saradnje u zemljama CIE i realizacija Novog puta svile i da ponudi objektivni prikaz pojedinačnih pitanja i prilika koje se otvaraju za BiH na tom putu. U skladu sa predmetom rada osnovne pretpostavke od koji se polazi su: da je nova kineska strategija prema zemljama CIE ima implikacije za privredni i društveni razvoj tih zemalja, da se zemlje u regionu pozicioniraju i uspješno sarađuju sa NR Kinom, da BiH treba da pripremi strategiju i program kako bi se pozicionirala na novom putu u okviru nove kineske strategije prema ovom dijelu svijeta i u skladu s tim ostvarila i realizirala ekonomske i infrastrukturne projekte, poboljšala multilateralne i bilateralne odnose sa zemljama u regionu i NR Kinom. Pitanja koja se u okviru osnovne teme rada ističu se ekonomski razvoj i modernizacija NR Kine, položaj i uloga NR Kine u Azijsko-pacifičkom regionu i politika Sjedinjenih Američkih Država Asia Pivot, NR Kina i Evropska Unija, NR Kina i region Istočne i Centralne Evrope, NR Kina i BiH.

Rezultati koje se od rada očekuju jeste da se na osnovu istraživanja datog predmeta, doprinese boljem razumijevanju i pojašnjavanju odnosa između dvije zemlje, potencijalnih prilika i prijetnji i bolje pozicioniranje BiH i Republike Srpske u ekonomskom i infrastrukturnom smislu.

Pristup istraživanja u radu će biti takav da se ni jednom od metodoloških postupaka neće dati isključiva prednost. Teorijska analiza predstavlja osnovni naučni metod koji će biti korišćen u radu, kao i sinteza neophodna u formulisanju zaključaka do kojih se došlo. Teorijski sadržaj rada, te njegove opšte dimenzije potkrijepićemo izvorima koje navodimo i analiziramo.

1. Општи подаци - Економски развој и модернизација NR Кине

Кинеска модернизација, процес реформи и отварање NR Кине у протеклих тридесет година је тема којом се бави свјетски медији, аналитичари, универзитетски истраживачи. Кинеско економско чудо, економски и друштвени преobražaj су сложенa и вишеслојна тема. С једне стране такав развој је незaбилжењен у економској историји са изузетно високим стопама раста у непрекидном периоду од готово тридесет година 1978-2008, из сиromaштва је избавио више од две стотине милиона људи⁷ и утицао на промјену суштине кинеског друштва. Кина се по неким мјерилима сматра друга или прва економска сила свијета.⁸ Концепт реформи у NR Кини се зове „реформа и отварање“. Како Mitrović наводи Кина је настојала да се окрене према свијету, да све добро учи од свијета да пренесе на себе и привредна искуства, привуче страни капитал и да поврати своје мјесто у заједници народа.⁹ Најважнија три модела - мотора кинеског развоја су инвестиције (углавном из домаће штедње), извоз, и домаћа потрошња. Да би прва два могла да функционишу, било је потребно отварање према свијету. Најважније средство отварања су биле специјалне економске зоне које су постепено отварање уз коришћење најбољих свјетских искустава у појединим дијеловима земље гдје су успостављени одвојени правни и економски системи. У тим зонама нуде се најбоље услови за инвестирање, ослобађање од пореза на три године plus могућност још нижег пореза, припремљена инфраструктура, врсте производње, ниске наднице. Globalна криза је упозорила да је кинески мотор раста, инвестиције, превише ојачао и почео да учествује у укупном расту кинеске привреде око 40 процената, што је превише за земљу кинеске величине.¹⁰

1.1 Предуслови и разлози кинеске глобалне експанзије

Istočnu Aziju је 1997. године потресла снажна финансијска криза. Криза се rapidно проширила кроз земље региона након што су страни инвеститори почели повлачити новач из Тајланда који је претходно прекинуо везу домаће валуте (бахта) с америчким доларом. Овај потрес услједио је након што је Кина

---

⁷Кина је током реформи и отварања извукла 400 милиона својих грађана из сиromaштва од тога 240 милиона из апсолутног. - Dragana Mitrović, „Кина, економска модернизација и њена одрживост“ у *Развојни ресурси и развојне политике земаља Азије*

⁸ Mitrović, Dragana. *Кина, економска модернизација и њена одрживост. Развојни ресурси и развојне политике земаља Азије*, master студије Regionalне студије Азије. Beograd: Факултет политичких наука, 2011.

⁹Ibid, p 17

¹⁰Ibid, p 19

uspješno otvorila i liberalizovala tržišta krajem 70-ih godina prošlog vijeka, ali se kao takva još nije bila pozicionirala na globalnom ekonomskom planu. U kombinaciji s visoko liberalizovanim tržištem kapitala u Istočnoj Aziji, ovaj potres je izazvao pritisak na lokalne valute i pražnjenje deviznih rezervi centralnih banaka Tajlanda, Indonezije, Južne Koreje i Japana.¹¹ Vlade ovih zemalja su nakon kraha finansijskih tržišta morale prihvatiti strukturalne reforme kao uslov za dobijanje kredita Međunarodnog monetarnog fonda. Globalna finansijska kriza koja je prerasla u svjetsku ekonomsku krizu ozbiljno je ugrozila stabilnost privreda SAD i Evrope i naglasila, na neki način, opadanje moći Zapada i uzdizanje ostatka svijeta.¹²

Poučena ovom lekcijom, Narodna Republika Kina, nastavila je u pravcu reformi ali je započela gomilanje deviznih rezervi kako bi stvorila snažan instrument za odbranu protiv spekulativnih napada na renminbi kao i za održanje povoljnog deviznog kursa naspram dolara, evra i jena. Kao rezultat te odluke, Kineske devizne rezerve (isključujući zlato) od početka XXI vijeka rasle su velikom brzinom. Sa 142 milijarde dolara 1997. godine, porasle na oko 3,5 milijardi dolara u 2012. godini, što predstavlja porast od 2.400 procenata ili oko 30 procenata ukupnih svjetskih deviznih rezervi.¹³ Danas one vrijede oko 3,8¹⁴ od 3,9¹⁵ milijardi dolara.

Sljedeći od razloga koji je "prisiljavao" Kinu na širenje kineskog kapitala van zemlje krije se u procesu po kojem se priliv deviza ostvaren kroz trgovinski suficit s ostatkom svijeta mora „sterilizovati“ na domaćem tržištu. Pojednostavljeno, proces „sterilizacije“ predstavlja kupovinu „viška“ dolara na kineskom tržištu, čime se povećava količina renminbija u opticaju, te njegova vrijednost u donosu na dolar opada. Nakon toga, povećana ponuda renminbija se uklanja s tržišta izdavanjem atraktivnih kineskih državnih obveznica. Ovaj mehanizam dugi niz godina omogućava Kini da održava kontrolu nad kursom valute. Upravo ovakav pristup Kine uz striktnu kontrolu deviznog kursa, kojom se promoviše izvoz i ukroćuje domaća stopa inflacije, u procesu rezultirajući impresivnim trgovinskim suficitom sa SAD-om, olakšao je kineskim državnim investitorima velike investicije u inostranstvu. Sličan odnos je i sa ostalim najvećim

---

¹¹ Krugman, Paul. *What happened to Asia?*. (1998.)

<http://web.mit.edu/krugman/www/DISINTER.html> (23.4.2015.)

¹² Richard J Samuel, *Securing Japan-Tokyo's Grand Strategy and the Future of East Asia*, London: Cornell University Press, 2008, p 70.

¹³ State Administration of Foreign Exchange –

SAFE. <http://www.safe.gov.cn/wps/portal/english> (23.4.2015.)

¹⁴ Tradingeconomics. <http://www.tradingeconomics.com/china/foreign-exchange-reserves> (23.4.2015.)

¹⁵ Indexq. <http://www.indexq.org/economy/reserve.php> (23.4.2015.)

spoljnotrgovinskim partnerima Kine: Japanom, Južnom Korejom, Njemačkom, Singapurom, Malezijom, Rusijom i Holandijom.

Dodatni razlog koji utiče na ekonomsku ekspanziju je nedostatak sigurnih i(li) dovoljno profitabilnih investicija unutar Kine. Naime, usljed nepouzdanosti i volatilnosti nerazvijenog kineskog berzanskog tržišta¹⁶, te usljed povećanih državnih investicija u infrastrukturu, privatni investitori su kapital ulagali u domaće tržište nekretnina, za koje se ispostavilo da je u velikoj mjeri precijenjeno te da je pitanje vremena kada će balon nekretnina pući.¹⁷

Ekspanziju kineske ekonomije nije moguće analizirati bez osvrta na transfer tehnologije. Naime, u proizvodnji i sastavljanju dijelova Kina zauzima nezaobilazno mjesto u svjetskoj podjeli rada i donosi najnižu dodanu vrijednost. Ovo su ujedno objašnjava i veličinu fabrika koje proizvode radno zahtjevnu robu s niskom maržom. Ilustracije radi, tajvanski gigant *Foxconn* s operacijama u kontinentalnoj Kini zapošljava oko milion radnika.¹⁸

Pored domaće strategije *quid pro quo*¹⁹, Kina ovaj cilj nastoji ostvariti, među ostalim načinima, i kupovinom evropskih i američkih kompanija. Međutim, ova strategija je bila manje uspješna, uzevši u obzir politički otpor prema kineskom kapitalu. Međutim, finansijska i dužnička kriza na evropskoj periferiji otvorila je vrata mnogim kineskim investitorima koji su sad prihvaćeni kao oni koji riješavaju fiskalne probleme u Evropi.

Kina nije jednostavan partner za saradnju. Teško je ući na njeno tržište jer ono ne funkcioniše u skladu sa konkurentnim pravilima slobodnog tržišta. Konkretno, tek 47 procenata kineskog tržišta radi u skladu sa međunarodnim standardima i pravilima. Njegova glavna odlika je unutrašnja podrška države i regulatorni sistem - diskriminatorski prema strancima. Ekonomska situacija i ekonomsko trgovački propisi se u Kini mijenjaju na godišnjoj osnovi, a mnogi unutrašnji odnosi se ne mogu tretirati kao stabilni kao na primjer između kineske države i tijela koji se bave vansjkom trgovinom. Hamberger navodi da upravljanje preduzećima i privredom nije transparentno.²⁰

---

¹⁶Kina je u nekoliko navrata čak i oporezivala kapitalnu dobit ostvarenu na berzi s ciljem „hlađenja“ tržišta

¹⁷The Economist. Double bubble trouble. 2014.

<http://www.economist.com/news/china/21599395-chinas-property-prices-appear-be-falling-again-double-bubble-trouble> (23.4.2015.)

¹⁸ Johnson, Joel. *1 Million Workers. 90 Million iPhones. 17 Suicides. Who's to Blame?* http://www.wired.com/2011/02/ff_joelinchina/(23.4.2015.)

¹⁹Usluga za uslugu, nešto za nešto, da svaka strana profitira u razmjeni.

²⁰ Hamberger, Judith. *China in Central Europe, in Asian Studies*. Budimpešta: Magyary Program, 2013.

1.2. Odnosi NR Kine i Evropske unije

Odnosi Kine i većine zemalja Evropske unije nekadašnjih kolonijalnih sila imaju dugu istoriju i razriješeni su tek krajem XX vijeka, tj 80-tih godina. Sve zapadno evropske zemlje i EEZ od 1975. godine imaju diplomatske odnose sa NR Kinom. Svi zapadnoevropski šefovi država ili premijeri su posjetili Kinu tokom 80-tih a većina kineskih lidera je bila u posjeti zemljama Zapadne Evrope. Među njima najvažniji su Deng Sjaoping (*Deng Xiaoping*), Hua Guofeng, Hu Jaobang (*Hu Yaobang*), Džao Zjang (*Zhao Ziyang*).²¹ Nakon kraja Hladnog rata za NR Kinu odnosi sa Evropom nisu bili prioritet kao odnosi sa SAD, Japanom i drugim azijskim zemljama. U svakom slučaju, interes za uspostavljanje bližih odnosa je počeo da raste, kako su se ekonomski kontakti pojačavali i interes u multipolarni sistem je rastao. Iako je u početku Evropa nametnula embargo Kini na uvoz oružja nakon Tiananmena, evropski lideri su bili ti koji su olakšali kinesku izolaciju. Kineska rastuća ekonomija postala je fokus mnogim evropskim zemljama i evropski privrednici su sve češće posjećivali NR Kinu. Tokom 90-tih godina prošlog vijeka ta razmjena između NR Kine i EU se utrostručila i iako je 1985-godine iznosila 14,3 milijarde američkih dolara, 1994. godine taj broj iznosio je 45,6 milijarde dolara.²² Evropska unija i NR Kina su najveći trgovinski partneri i trgovinska razmjena doseže do jednog triliona dolara.²³ EU čak i nakon ekonomske krize 2008. godine ostaje i dalje predstavlja veliko tržište za kinesku robu i Kina ostaje veoma važno tržište za kompanije Evropske unije u smislu prodaje robe i usluga, a za Kinu EU je takođe balans tržištu SAD. Evropska unija je najveći kineski trgovinski partner, a NR Kina je EU drugi najveći trgovinski partner, iza SAD. Većina trgovinske razmjene odnosi se na industrijsku robu. Od 2009. i 2010. Izvoz EU u Kinu je narastao za 38 procenata, kineski izvoz se povećao za 31 procenat.²⁴ Prema podacima Evropske komisije Kina je ne samo najveći uvoznik nego i najbrže rastuće izvozno tržište za EU. Kina i EU dnevno imaju obrt od jedne milijarde evra dnevno. Sporna pitanja su trgovinski deficit u razmjeni revaluacija kineske valute renminbi. Smatra se

²¹Mitrović, Dragana. *Kineska reforma i svet*. Beograd: Institut za ekonomiju i finansije. 1995. p 343

²²Snyder, Francis. *The European Union and China, 1949–2008: basic documents and commentary*. 2009.

²³European Commission. EU 's top trading partners in 2014: the United States for exports, China for imports. <http://ec.europa.eu/eurostat/documents/2995521/6760204/6-27032015-AP-EN.pdf> (31.3.2015.)

²⁴European Commission. *Trade* <http://ec.europa.eu/trade/policy/countries-and-regions/countries/china/> (31.3.2015.)

da je vrijednost renminbija ispod vrijednosti američkog dolara između 25 i 40 procenata. Smatra se da time Kina dobija prednost na globalnom tržištu i da se vrijednost renminbija ili treba povećati ili da se dozvoli da tržište odredi vrijednost. U očima kritičara kineska politika kursa omogućava kineskim firmama da izvoze robu u EU po vještačkim niskim cijenama što rezultira u gubicima poslova u EU.²⁵ S druge strane, Kina je glavna meta EU se pokušava zaštititi koristeći metode antidampinga, kompenzatorne, zaštitne mjere i druge trgovinske pravne lijekove. EU je optužila Kinu za pretjeranu proizvodnju i damping ključnih osjetljivih proizvoda kao što su čelik i tekstil i odgovorili su sa antidamping mjerama u okviru zakonskih propisa Evropske komisije i SZO antidamping sporazuma. Kina je najveća meta antidamping istraga koje provodi EU. Antidamping mjere protiv kineske uvozne robe su nanijele veliku štetu kineskim izvoznicima. Mitrović u članku za Ejžan Stadis (*Asian Studies*) navodi da neki analitičari i političari smatraju da Kina predstavlja prijetnju ekonomskoj i geopolitičkoj nezavisnosti Evropske Unije pošto Kina koristi probleme tržišta u razvoju (EMU) kako bi uticala na njih, a preko njih i na EU. S druge strane, kineski analitičari smatraju da EU koristi situaciju kineskih investicija koje nisu dostupne za SAD tržište kao i sino-američki spor kako bi dobili kineske investicije.²⁶ U opštem geopolitičkom smislu, i kako Mitrović navodi, geopolitičkoj igri, rastući uticaj Kine ili Rusije predstavljaju smanjenje dominacije EU i SAD u regionu čime pomaže stabilizaciju Evropske unije.²⁷

1.3. Odnosi NR Kine i regiona Centralne i Istočne Evrope

Odnosi između NR Kine i EU predstavljaju izazov za obe strane. S jedne strane ekonomska saradnja i razmjena cvjetaju, a s druge strane prisutne su optužbe u vezi dampinga raznih drugih pitanja kao što su embargo na uvoz oružja, pitanja u vezi klimatskih promjena, prava na intelektualnu svojinu, demokratija i ljudska prava. Sva ova pitanja utiču na negativnu percepciju kineske političke prakse u zemlji i inostranstvu. U tom kontekstu, kako Pavičić navodi u svom tekstu novi front angažmana se uspostavlja na granicama EU. Partnerstvo sa Srbijom je primjer novog

---

²⁵East Asian Policy. Qingjiang, Kong. *Trade Disputes between China and EU*. http://www.eai.nus.edu.sg/Vol1No2_KongQingjiang.pdf p 83 (31.3.2015.)

²⁶Mitrović, Dragana. Political Economy in the Chinese Investments, in *Asian Studies*. Budimpešta: Magyar Program, 2013. p 183

²⁷Ibidem, p 182

angažmana.²⁸ Ovi odnosi po Pavličeviću sličie onim koje je Kina razvila sa Afričkim zemljama od čega je Peking imao koristi u vidu pristupa resurisma, tržištu i političkoj podršci. Zemlje Centralne i Istočne Evrope nisu bile na starom svilenom putu, dok obe rute Novog puta svile uključuju zemlje CIE. Dodatna željeznička veza sa Evropom bi smanjila kinesku zavisnost od morskih puteva na kojima za sad donimiraju SAD.

Nikola Jovanović smatra da se “minimalistički pogled” koji dominira među evropskim zemljama od 2005. godine prema Balkanu mijenja usljed promjena u “glavnim ekonomskim i trgovinskim šablonima” i te promjene bi za zemlje Balkana trebale biti razvojna šansa i sredstvo uključivanja u međunarodne trgovačke, tehnološke i finansijske tokove.²⁹ Novi kopneni put će prolaziti kroz Bosfor i Balkan, iz tog razloga postoji zainteresovanost za obnovu željezničkih puteva u zemljama CIE.

Od 2012 .godine uspostavljen je multilateralni okvir za saradnju 16+1. Sekretarijati za različite oblasti dodjeljeni su različitim državama iz regiona: Bugarska je domaćin sekretarijata za poljoprivredu, Poljska investicija, Srbija za infrastrukturu. U sekretarijatima će raditi uglavnom lokalno osoblje uz koordinaciju Okvirnog sekretarijata za saradnju NR Kine i zemalja CIE.³⁰

NR Kina je u XXI vijek zakoračila sa reputacijom ekonomske supersile. Ekonomski rast, koji je u posljednjih 30 godina u prosjeku iznosio oko 10 procenata godišnje³¹, kao i uspješno balansiranje na međunarodnoj političkoj sceni omogućili su Kini da otpočne ekspanziju na tržišta SAD-a, EU i afričkih zemalja. Za to vrijeme investicije i kompanije iz Kine na svim tržištima nailaze na snažnu konkurenciju te političke i birokratske barijere.³²

Posljednjih godina, tj. nakon 2008. godine, kada se finansijska kriza iz SAD-a po sistemu povezanih sudova prelila u Evropu i kada su zemlje evrozone zapale u dužničke probleme, globalni odnos prema Kini i njenoj ekonomskoj moći počeo se mijenjati. S tim u vezi treba posmatrati i intenziviranje odnosa između Kine i zemalja centralne i jugoistočne Evrope.

²⁸Pavličević, Dragan. *Sino-Srbian Strategic Prtnership in a Sino-EU relationship context*. Briefing Series, issue 68, China Policy Institute, Nothingam: Nothingam University, April 2011.

²⁹Jovanović, Nikola. *Dodir svile i čelika, nova šansa za Balkan*. Nova Srpska politička misao <http://www.nspm.rs/savremeni-svet/dodir-svile-i-celika-%E2%80%93-nova-sansa-za-balkan.html?alphabet=1> (31.3.2015.)

³⁰Pavličević, Dragan. *Ibid.* p 1

³¹Baza podataka IMF World Economic Outlook. <http://www.imf.org/external/index.htm> (31.3.2015.)

³² AlJazeera. Bukurešt: Srbija dogovorila modernizaciju pruge. 26.11.2013.

<http://balkans.aljazeera.net/vijesti/bukurest-srbija-dogovorila-modernizaciju-pruge> (31.3.2015.)

Podaci koje smo analizirali pokazuju da su broj, iznos investicija i obim trgovinske razmjene u stalnom porastu. Na sastanku kineskog premijera s premijerima zemalja centralne i istočne Evrope u Bukureštu donesene su zajedničke smjernice (tzv. *Bucharest Guidelines*)³³ na osnovu kojih je, među ostalim, formulisana zajednički cilj - da se u narednih pet godina udvostruči trgovina između ove dvije strane.³⁴ Kao rezultat toga, bilateralni odnosi su dobili zamah koji predstavlja uvod u obnovu istorijskog Puta svile koji je vijekovima kopnenim i morskim putem spajao Daleki istok s Evropom.

Komisije za nacionalni razvoj i reforme Kine (*NDRC*), kao jedan od strateških ciljeva kineske ekspanzije postavlja geografsko prebacivanje proizvodnje s nižom dodanom vrijednosti (npr. tekstilna industrija) u zemlje u razvoju.³⁵ Ujedno težnja Kine ostaje na proširenju infrastrukturne i distribucione mreže pogodne za kineski izvoz ali i pristup dragocjenim prirodnim resursima. Upravo primjeri na zapadnom Balkanu, koje ćemo navesti u nastavku teksta, ukazuju da je trenutna kineska ekonomska politika u ovom dijelu svijeta usmjerena na infrastrukturne i energetske projekte s težnjom proizvodnih aktivnosti u cilju korištenja pogodnosti pristupa tržištu EU-a. Prema tome, “Novi Put svile” predstavlja široku infrastrukturnu mrežu koju grade kineske firme i geografski obuhvata širi prostor od “istorijskog” Puta svile. Dalje, osim kopnenog puta iz zapadne Kine, preko centralne Azije, Irana, Turske i Balkanskog poluostrva, kinesko povezivanje s Evropom podrazumijeva i morski i željeznički put. Već 2011. godine kineski teretni vozovi su počeli saobraćati na pruzi Čonćing - Duisburg, preko Kazahstana, Rusije, Bjelorusije i Poljske. Ova dionica skratila je putovanje kineske robe iz Guangdžou i Šangaja sa 36 dana, koliko je potrebno brodom, na 12 dana - teretnim vozom. Takođe, cijena transporta po toni robe bi se smanjila sa 167 američkih dolara na 111 dolara, a ruta je relativno sigurnija jer se izbjegao „piratski“ zaljev Aden. Plan za morski Put svile obuhvata luke Singapur, Kalkuta, Kolombo, Nairobi, sve do Atine i Venecije kroz Crveno more.³⁶

---

³³ The Bucharest Guidelines for Cooperation between China and Central and Eastern European Countries. Službena web stranica Vlade Rumunije. <http://gov.ro/en/news/the-bucharest-guidelines-for-cooperation-between-china-and-central-and-eastern-european-countries>

³⁴ Vanjskopolitička inicijativa BiH, Politička analiza: Novi Put svile vodi preko Balkana - Kina i zemlje jugoistočne Evrope, dostupno na: http://www.fes.ba/files/fes/img/Bilder_Aktivitaeten/Kina%20i%20zemlje.pdf; 27.03.2015.

³⁵ Ibid

³⁶ Poulain, Loic. Centre for Strategic and International Studies - CSIS. Central Europe. 2011. http://csis.org/files/publication/110829_CEW_China_in_Balkans.pdf p. 3.

2. Karakteristike kineskih investicija u regionu

Još od 1992. NR Kina počinje značajnu saradnju sa republikama bivše Jugoslavije uglavnom u smislu izvoza u region. Mada je trgovinski deficit s Kinom uobičajen za evropske zemlje, u regiji je taj fenomen posebno izražen te pokrivenost uvoza izvozom iznosi od dva do pet procenata (tabela br. 5). Svi pregovori oko kineskih investicija u region vode se oko mogućnosti kineskih investicija u sektore infrastrukture, energije i telekomunikacija. U tom smislu je bitan i Varšavski sastanak koji je pokrenuo donosiocice odluka u regionu.

2.1. NR Kina i Slovenija

Odnosi između ove dvije zemlje su uspostavljeni 27. aprila 1992. godine, a u maju su potpisale sporazum o uspostavljanju diplomatskih odnosa. Sporazum o kulturnoj, naučnoj i tehničkoj saradnji je potpisan 1993. godine, a u isto vrijeme je uspostavljena Zajednička komisija za trgovinsku i ekonomsku saradnju. Sino-slovenski bilateralni trgovinski sporazum u vrijednosti od osam miliona dolara je potpisan 1995. godine. Primjer saradnje i ulazak Slovenije na tržište NR Kine je proizvodnja Tomos motora. Osim prednosti, ovaj projekat je pokazao i nedostatke u smislu zadržavanja intelektualnog vlasništva. Problemi u odnosima dvije zemlje odnose se uglavnom na saradnju Slovenije sa Tajvanom, Tibetom i posjetu Dalaj-Lame Sloveniji.

U intervju za slovenske novine Slovenia Times kineski ambasador u Sloveniji Džang Siani (*Zhang Xianyi*) je istakao da je Slovenija glavni trgovinski partner u odnosu na ostale članice bivše Jugoslavije.³⁷

Kineski investitori nisu trenutno aktivni u Sloveniji, ali vlada se nada da će privući kineski kapital u oblast infrastrukture. Potencijalne oblasti saradnje su luka Koper, željeznička linija između Kopra i Divača i energetske sektor. Obje strane još uvijek pregovaraju, ali nije potpisan sporazum. Dok su svi visoki slovenački, politički i vladini zvaničnici posjetili Kinu, kineska strana nije recipročno odgovorila.³⁸ Prema podacima Slovenačkog predstavništva u Šangaju, 30 slovenačkih kompanija je prisutno u Kini sa proizvodnjom koja je usmjerena na kineska i azijska tržišta. Prema navodima analize *Imre*

---

³⁷ Tilen Majnardi: *Zhang Xianyi, Ambassador of The People's Republic of China*. 2012. 14.6.2012. Slovenia Times, <http://www.sloveniatimes.com/interview-zhang-xianyi-ambassador-of-the-people%E2%80%99s-republic-of-china>, (31.3.2015.)

³⁸ Szylagyi, Imre. *China's Engagement in Slovenia and Western Balkans in the light of Warsaw Meeting*. Asia Studies. Budimpešta: Magyar Program, 2013. p 106

Szylagija Slovenci su odbili ponudu modernizacije slovenačke željezničke mreže jer je bila uslovljena dolaskom kineskih inženjera i tehničke pomoći koji bi radili na modernizaciji.³⁹

2.2. NR Kina i Srbija

U posljednjih nekoliko godina jača saradnja i povećava se broj posjeta kineskih zvaničnika regiji CIE. Ovaj trend najснажњији је u Srbiji - srbijanski zvaničnici su u posljednjih osam godina imali dvadeset sastanaka sa najvišim predstavnicima Kine.

Strateški sporazum⁴⁰ sa Kinom se sastoji od deset članova.⁴¹ U prva tri člana ističe se tradicionalno prijateljstvo dva naroda i dvije države. U članu IV Srbija potvrđuje privrženost politici jedne Kine, priznajući da u svijetu postoji samo jedna Kina, da je Vlada NR Kine „jedina zakonita vlada koja predstavlja cijelu Kinu, kao i da je Tajvan neotuđivi deo Kine“. Kina se za ovakav stav Srbije „revanširala“ u naredna dva člana. U sljedećem je podržala glavne prioritete spoljne politike Srbije, a u šestom potvrdila poštovanje „suvereniteta i teritorijalnog integriteta Srbije“.

Sedmi član se odnosi na i u njemu se, pored zalaganja za unapređenje trgovinske i ekonomske razmjene, ističe da će „dvije strane prepustiti vodeću ulogu svojim odgovarajućim vladinim resorima“. Tu se ističe podrška preduzećima „zemalja da ubrzaju saradnju u oblasti izgradnje mostova, elektrana, puteva i drugih infrastrukturnih projekata u Srbiji, kao i da će se aktivno zalagati da ojačaju saradnju preduzeća u prioritetnim oblastima kao što su komunikacije, petrohemijska industrija, energetika, visoke i nove tehnologije, industrijska proizvodnja i prehrambena industrija“. U preostalom dijelu se ističu kulturna, prosvetna, sportska, naučna i tehnološka, te vojna i policijska saradnja te da će se produbiti razmjena u prioritetnim oblastima kao što su turizam, civilno vazduhoplovstvo, zdravstvo, radio i televizija i ostala sredstva informisanja. Trgovinska razmjena na godišnjem nivou se kreće oko 1,5 mlrd. USD, a izvoz iz Srbije iznosi nešto više od 20 mil. USD. Najважњији sporazum o „ekonomskoj i tehničkoj saradnji u infrastrukturnim projektima“ iz 2009.

³⁹Ibid, str. 2013.

⁴⁰ Republika Srbija ima potpisana četiri ugovora o strateškom partnerstvu: sa Narodnom Republikom Kinom (avgust 2009. godine), sa Republikom Italijom (novembar 2009.), Republikom Francuskom (april 2011.) i sa Ruskom Federacijom (maj 2013.). Jedini potpuno dostupan javnosti je sporazum sa Narodnom Republikom Kinom

⁴¹ RTS. Tadić u Pekingu. 20.8.2009.

<http://www.rts.rs/page/stories/sr/story/9/Politika/103991/Tadi%C4%87+u+Pekingu.html>
(31.3.2015.)

dao je podsticaj intenziviranju ekonomskih odnosa. Rezultat je saradnja u više kapitalnih infrastrukturnih projekata u Republici Srbiji - izgradnja Pupinovog mosta Zemun-Borča, projekat TE „Kostolac“, izgradnja dvije dionice autoputa Obrenovac-Ljig na koridoru 11, dogovor o izgradnji pruge Beograd-Budimpešta i dr.

2.3. NR Kina i Hrvatska

Od svoje samostalnosti, hrvatska vanjska politika se uglavnom fokusirala na regionalna pitanja i evropske integracije. Međutim, sve više interesa za Kinu kao emotivno tržište pokazuju hrvatske turističke agencije, a i pojačana je promocija Hrvatske kao turističke destinacije u Kini.⁴² Očekuje da će svake godine broj kineskih turista premašiti 100 miliona.⁴³ Privlačenjem tek procenta te „ciljne grupe“, svaka zemlja bi višestruko profitirala.

Jedna od najvažnijih obilježja hrvatske geografske pozicije je lokacija za transport roba u središte Evrope.⁴⁴ S obzirom da je brodski prevoz i dalje najjeftiniji oblik prevoza, Hrvatska ima jedinstvenu prednost. Uz to Hrvatska ima solidnu cestovnu i željezničku mrežu prema Evropi zbog čega ima prednosti pred ostalim državama iz regije. Kineski investitori su već pokazali veliki interes za investiranje u povećanje kapaciteta hrvatskih luka i otvorili mogućnost da Hrvatska postane glavni logistički centar za kineski izvoz u Evropsku uniju. Dakle, perspektiva u privrednoj saradnji Hrvatske i Kine je najizglednija u području transporta tj. u funkciji Hrvatske kao lokacije za unos kineskih roba za evropsko tržište. Kineske kompanije imaju mogućnost i interes da koriste hrvatske luke Ploče, Zadar i Rijeka jer su one u najpovoljnijoj poziciji za iskrcavanje robe za dalji tranzit u Evrope.⁴⁵

Hrvatska je, takođe, pokazala otvorenost za kineske investicije u skladu sa odlukom kineske Vlade da odobri kredite u ukupnom iznosu od 10 mlrd USD za ulaganja u CIE. Istovremeno, Hrvatska smatra da prehrambena industrija, kao jedna od najvažnijih privrednih grana, ima dobar potencijal izvoza na kinesko tržište. Međutim, trenutni pokazatelji govore da je

⁴² Poslovni dnevnik. HTZ i HOO u promociji sporta i turizma vrijednoj milijun kuna. 11.8.2014. <http://www.poslovni.hr/hrvatska/htz-i-hoo-u-promociji-sporta-i-turizma-vrijednoj-milijun-kuna-277093>

⁴³ Sinagate. *Gospodarska suradnja*. http://www.sinagate.com/?page_id=135

⁴⁴ Morskim putem je moguće doći do hrvatskih luka, nakon čeka se kopnom roba može transportovati po Evropi čime tako se znatno skraćuje put u odnosu na uobičajene pomorske rute Hamburg i Rotterdam

⁴⁵ Ibid.

dosadašnja prisutnost kineskih poduzeća u Hrvatskoj ograničena na trgovinska predstavništva nekoliko kompanija: Huawei d.o.o., Lenovo Technology B. V i ZTE Hrvatska. S druge strane, od hrvatskih kompanija koje su nastupile na kineskom tržištu možemo spomenuti Končar - Mjerni transformatori d.d., Badel 1862, Infomare d.o.o, Telegra d.o.o.

2.4. NR Kina i Makedonija

Makedonija, slično zemljama u regionu njeguje diplomatske odnose sa Kinom od 1993. a zvaničnici obje zemlje se od tad relativno često posjećuju i sastaju. Najčešće rezultat tih sastanaka su najave da će se dodatno poboljšati odnosi i saradnja na svim područjima. Osim najave građevinskih projekata i onih vezanih za infrastrukturu, Makedonija je sa Kinom najavila i započeti sa saradnjama u sektoru poljoprivrede kao nove tačke rasta u bilateralnoj saradnji.

Makedonija, poput svih zemalja u regiji nastoji da kapitalizuje poljoprivredni potencijal i u izvozu hrane pronade priliku za zaradu na Kineskom tržištu. Kako se ne može takmičiti sa većim i bogatijim zemljama u području jeftine proizvodnje, Makedonija nastoji da se fokusira na zdravu, tradicionalnu hranu. Ova hranu bi prodavala sofisticiranijim kineskim potrošačima, u potrazi za organskom i zdravom hranom koja ne bi dolazila u formi *fast-food* namirnica koje su bile popularne na početku otvaranja Kine prema zapadnim zemljama. Međutim, uprkos ambicioznim najavama iz diplomatskih susreta poput širenja saradnje u raznim područjima, uključujući obrazovanje, kulturu, umjetnost i tradicionalnu kinesku medicinu, Makedonija još nije osjetila značajnije ekonomske prednosti od saradnje sa Kinom.

2.5. NR Kina i Crna Gora

NR Kina je zvanično priznala Crnu Goru 14.juna 2006. godine. Diplomatski odnosi između ovih država uspostavljeni su 7. jula 2006. Od tada zvaničnici obje zemlje sastali su se nekoliko puta.

Predstavnici Ministarstva finansija Crne Gore i kineske *Exim* banke, na sastanku održanom 8.avgusta 2012. potpisali su Memorandum o razumijevanju zasnovan na namjeri kineske Vlade da kroz implementaciju 12 mjera podstakne saradnju između NR Kine i zemalja Centralne i Istočne Evrope, kao i na namjeri Vlade Crne Gore da kroz kredit po povlašćenim uslovima kineske Vlade, finansira projekte ocijenjene kao prioritetne i to:

1. Autoput Bar-Boljare, dionica Podgorica-Mateševo, zaobilaznica Budva, zaobilaznica Herceg Novi;
2. Projekat razvoja termoenergetskih potencijala Crne Gore (priprema project „Maoče” i izgradnja II bloka termoelektrane);
3. Projekti razvoja hidroenergetskih potencijala Crne Gore, odnosno projekti hidroelektrana Morača i Komamica;
4. Nabavka kargo brodova za Barsku plovidbu AD, Bar u saradnji sa kompanijom *Poly Technologies INC* iz Pekinga.

Nacrt Memoranduma predviđa namjeru kineske Exim banke da razmotri mogućnost finansiranja prioriternih Projekata kroz Zajam po povlašćenim uslovima, uz obavezu obje strane da učine napore za ubrzavanje realizacije pomenutih projekata. Nacrtom Memoranduma nisu predviđeni finansijski uslovi zajma. Danas, tri godine nakon potpisivanja memoranduma, parafiran je sporazum između crnogorske vlade i kineske kompanije CRBC o izgradnji autoputa Bar - Boljare prema granici sa Srbijom.

Centralna Evropa je značajna za Kinu zbog direktnog pristupa zajedničkom tržištu Evropske unije, dok je Jugoistočna Evropa, a posebno zemlje van EU-a s potpisanim trgovinskim sporazumima s Unijom (Albanija, BiH, Makedonija, Srbija), kineskim kompanijama privlačna zbog zaobilaženja antidamping i drugih sličnih regulacija Evropske unije. Istovremeno ova područja prave “odskočnu dasku” Kini za slobodnu trgovinu sa EU, ili još preciznije, lakši izvoz kineskih proizvoda u EU.

Radi preglednosti, investicione projekte kineskih firmi na zapadnom Balkanu prikazaćemo u tabeli broj 1:

Tabela 1. Investicioni projekti kineskih kompanija na Zapadnom Balkanu.

Stat us	Zemlja	Projekat	Vrijednost	Izvođač / finansiranje	Sektor
Realizovan	Srbija	Projekat izgradnje mosta Zemun – Borča dužine 1500 m, koji je nazvan „Most prijateljstva Kine i Srbije“. Srbijanske i kineske vlasti promovisale su projekat kao prvi most koji Kina gradi u Evropi, te bi trebalo da predstavlja „vizit kartu“ kineskih kompanija za Evropu.	Vrijednost mosta je oko 170 miliona evra. Ukupan projekat s pristupnim saobraćajni cama procjenjuje se vrijedi oko 260 miliona evra.	Oko 85% sredstava za izgradnju mosta obezbjeđuje kineska EXIM banka. Ostatak pokriva Republika Srbija i Grad Beograd. Izvođač radova je China Roads and Bridges Corporation (CRBC).	Infrastruktura

U toku	Bosna i Hercegovina	Termoelektrana Stanari, snaga 300 MW. Vrijednost projekta je 350 miliona KM. Planirana godišnja proizvodnja električne energije je dva miliona MW/h, a termoelektrana će zapošljavati 900 ljudi. Termoelektrana bi trebala početi sa radom u septembru 2016. godine	Ukupna vrijednost projekta je procijenjen a na 550 miliona evra.	Kineska razvojna banka (CDB) finansira projekat s 350 miliona evra, dok je izvođač China Dongfeng Electrical Corporation. Ova korporacija je imala za 50% jeftiniju ponudu na tenderu od ostale tri firme (Alston, SNC-Lavalin i Rafako).	Energija
	Bosna i Hercegovina	Termoelektrana i toplana KTG Zenica, trebala je već biti izgrađena, s obzirom na to da je potpisan ugovor polovinom 2013. godine, ali gradnja još nije ni počela	Ukupna vrijednost projekta je procijenjen a na 250 miliona evra.	Nosioci projekta su švicarska kompanija KTG AG Lugano i Opština Zenica. Kineska državna kompanija SEPCOIII je izvođač radova, koja je preuzela obavezu da 85 posto projekta finansira država Kina. Suvlasništva u kompaniji KTG Zenica: KTG AG Lugano - 65% opština Zenica - 25% a HTG ENERGY INVESTMENT LIMITED (Hong Kong, Kina) - 10%.	Energija
	Bosna i Hercegovina	Autocesta Banja Luka – Mliništa – Split Pročitaj više na: http://tuzla.danas.info/2015/02/24/kinez-na-balkanu-zaradi-dvaput/	Nije poznato	Gradnja bi bila finansirana kineskim kreditom za infrastrukturne projekte u JIE. Međutim, sve je ostalo u domenu memoranduma Pročitaj više na: http://tuzla.danas.info/2015/02/24/kinez-na-balkanu-zaradi-dvaput/	Infrastruktura
	Bosna i Hercegovina	Blok 7 Termoelektrane u Tuzli, snage 450MW.	Ponuda kineske firme Gezhouba iznosi 800 miliona evra.	Gezhouba je na tenderu ostala kao jedini ponuđač. Predstavnici drugog kandidata, japanske firme Mitsubitshi Hitachi, izjavili su da povlače ponudu s tendera zbog političke situacije u BiH, kao i upitne profitabilnosti projekta.	Energija
	Srbija	Izgradnja trećeg bloka TE Kostolac B u saradnji s Elektroprivredom Srbije, snage 350 MW i proširenje proizvodnje na površinskom ugljenokopu Drmno. Završetak radova se očekuje 2019. godine.	Ukupna vrijednost projekta sa pripadajuć om infrastrukt urom je između 715 i 970 miliona evra.	Finansiranje projekta će omogućiti kineska Export. Import banka (EXIM) s oko milijardu evra niskokamatnog kredita, dok će izvođač radova biti China Machinery Engeneering Corporation (CMEC).	Energija
	Srbija	Izgradnja novog dijela TE NikolaTesla B3. Potpisan je sporazum između Elektroprivrede Srbije i China Environmental	Procijenjen a vrijednost projekta je dvije	Izvođač bi bio kineski konzorcij China Environmental Energy Holdings.	Energija

		Energy Holdings.	milijarde evra.		
	Hrvatska	U Zagrebu je 2014. godine otvoreno sjedište Biznis asocijacije Kine i Jugoistočne Evrope (China Southeast evrope Business Association CSEBA), koja za cilj ima unaprijediti ekonomske odnose Kine i regiona.	Nije poznato	N/A	Drugo
	Makedonija	Makedonska vlada je 2011. godine potpisala Memorandum o razumijevanju sa China International Water and Electric Corporation o izgradnji 12 mini hidroelektrana snage 325 MW na rijeci Vardar.	Vrijednost projekta čija bi izgradnja trebalo da traje od 10 do 15 godina je 1,5 milijardi evra.	85% projekta bi se finansiralo preko Kineske razvojne banke (CDB), dok bi ostatak sredstava obezbijedila makedonska vlada. Kao nosilac projekta predviđena je China International Water and Electric Corporation.	Energija
Najavljene projekat	Srbija	Modernizacija željezničke pruge Budimpešta – Beograd – Bar. Projekat se takođe promovira kao prva željeznička pruga izgrađena/modernizovana od strane kineske firme. Početak projekta se očekuje u 2015. godini.	Vrijednost radova u Srbiji se procjenjuje na 800 miliona evra.	Finansiranje projekta je planirano iz ruskih i IPA izvora, ali takođe i iz izvora koje je kineska vlada dala na raspolaganje Fondu saradnje Kine i zemalja centralne i istočne Evrope (China-CEEC). Fond raspolaže s 10 milijardi USD namijenjenih za projekte u regionu.	Infrastruktura
	Srbija	Dogovorena gradnja dionice autoputa na Koridoru XI od Obrenovca do Uba i od Lajkovca do Ljiga, u ukupnoj dužini oko 50 kilometara.	Dodijeljen kredit od 333 miliona evra.	EXIM banka je nakon pribavljanja svih saglasnosti zvanično odobrila Srbiji kredit od 333 miliona USD za izgradnju dvije dionice. Izvođač je kineska firma Shanghai High-Speed Group.	Infrastruktura
	Srbija	Završena prva runda pregovora fabrike Zastava kamioni i kineske korporacije za proizvodnju lakih komercijalnih vozila JAC Jianghuai o uspostavljanju saradnje za sklapanje kineskih kamiona u fabrici Zastava.	Nije poznato	Investicija bi se provela kao joint venture.	Proizvodnja
	Srbija	Dansko-kineski investitor Everest Production najavio je izgradnju fabrike memorijske pjene za jastuke i dušeke u Rumi, koja bi u prvoj fazi trebalo da otvori 225 radnih mjesta.	Ukupna vrijednost investicije je procijenjena na devet miliona evra.	Radi se o greenfield investiciji, koju bi trebalo da finansira firma Everest Production, ali izvođači radova nisu poznati.	Proizvodnja

Hrvatska	Potpisan Memorandum o razumijevanju između Hrvatske i Kine o uspostavi privrednotehnološke zone oko luke u Rijeci. Kina je zainteresovana za koncesiju od 30 godina i za izgradnju kontejnerskog terminala u riječkoj luci, tzv. „zagrebačke obale“ s pripadajućom infrastrukturom (pruga do Zagreba).	Nije poznato	Za projekat je zainteresovana kineska pomorska firma China Ocean Shipping Company (COSCO).	Infrastruktura
Crna Gora	Parafiran je sporazum između crnogorske vlade i kineske kompanije CRBC o izgradnji autoputa Bar – Boljare prema granici sa Srbijom. Radovi bi tek trebalo da počnu.	Ponuda CRBC-a za učešće na projektu je 809 miliona evra.	Finansiranje projekta vrši se kreditom EXIM banka na period od 20 godina, dok je izvođač China Roads and Bridges Corporation (CRBC).	Infrastruktura
Makedonija	Dionice autoputa Kičevo – Ohrid i Miladinovci – Štip ukupne dužine oko 110 km	Vrijednost dionica autoputa se procjenjuje na 580 miliona evra.	Izvođač radova će biti kineska firma Sinohydro a finansirat će se 90% kreditom EXIM banke. Iz Sinohydroa su istakli da će unajmiti 49% lokalnih izvođača radova.	Infrastruktura

Izvori korišteni u tabeli: *Al Jazeera Balkans*; Poslovni dnevnik; CSEBA, *Michaletos*, Filijović, Poulain, Jovanović i Remiković, Sadiković, Karadaku, podaci ministarstava privrede i trgovine zemalja Balkana i Kine, *Bloomberg* i *Marketwatch*. Detaljan prikaz izvora je na kraju teksta. - Vanjskopolitička inicijativa BiH, Politička analiza: Novi Put svile vodi preko Balkana - Kina i zemlje jugoistočne Evrope, dostupno na: http://www.fes.ba/files/fes/img/Bilder_Aktivitaeten/Kina%20i%20zemlje.pdf, pristupljeno: 27.03.2015

Kao što je vidimo u tabeli, kineska ulaganja na Balkanu koncentrisana su u geografskom i sektorskom smislu. Najviše je investicija, kako ostvarenih, tako i onih u toku, u Republici Srbiji, a Kina na Balkanu najviše ulaže u sektore infrastrukture i energije. Ova činjenica se može objasniti potrebom vlada zemalja zapadnog Balkana da unaprijede svoju infrastrukturu i iskoriste energetske potencijale te, na drugoj strani, ekspertizom kineskih kompanija u oblasti izgradnje autoputeva i elektrana. Iako su projekti u energetskom sektoru dugoročno isplativi, oni ujedno nude političke poluge potrebne za uspostavljanje uticaja u regionu. Pored ovih razloga, Kina nastoji razviti infrastrukturnu i distributivnu mrežu u ovom dijelu svijeta pogodnu za daljnji prodor kineskih proizvoda na evropsko tržište, u čemu zemlje Balkana igraju posredujuću ulogu, s izgledima da kineske firme, zbog ugovora o slobodnoj trgovini s EU-om, djelimično čak presele svoje proizvodne pogone u ovaj dio svijeta.

Još jedan obrazac se nazire u gore navedenoj tabeli. Kineski model prodora na Balkan, ali i u centralnu Evropu, u velikoj mjeri zavisi i od uske

saradnje kineskih banaka i investicionih fondova (*EXIM, CDB* i sl.) s državnim kompanijama (pogotovo građevinskim). Dugoročni krediti sa niskim kamatama se nude vladama kako bi se finansiralo od 85 procenata do 90 procenata projekata pod uslovom da kineska firma bude izvođač radova. Ovakva strategija nailazi na razne barijere na evropskom tržištu, za razliku od onoga u Africi.⁴⁶

Bitno je primijetiti da fond od 10 milijardi USD, koji je osnovan u svrhu unapređenja pomenute saradnje, u odnosu na broj uključenih zemlja ne predstavlja izrazito značajnu investiciju. Uprkos tome, može se očekivati da je ovo tek početna faza ulaska kineskog kapitala na prostor zemalja centralne i istočne Evrope, čime kineske vlasti žele da ispitaju nove mogućnosti investiranja. U slučaju da Kina prepozna ponudu kvalitetnih i profitabilnih projekata, prvenstveno u sektorima infrastrukture i energije, a po reakcijama zemalja CIE na otvaranje mogućnosti saradnje možemo pretpostaviti da će se fond od prvobitnih 10 milijardi USD svakako povećati. Pod pretpostavkom da se to i ostvari treba očekivati da će se broj sektora za investiranje povećati, uzevši u obzir interno rebalansiranje kineske ekonomije, u toku kojeg bi zbog porasta domaće cijene rada kineske firme mogle premještati dijelove proizvodnje u druge zemlje u razvoju koje su bliže konačnim tržištima za te proizvode.

Najveći ekonomski i politički problem koji smo prepoznali se ogleda u mogućnosti da zemlje regiona kojima je potreban priliv stranih investicija u procesu privlačenja novca iz pomenutog fonda degradiraju radničke, ekološke i druge zahtjeve i uslove prema kineskim investitorima. Takođe, postoji realna opasnost i strah od ponašanja kineskih kompanija po obrascu iz Poljske. Naime, projekti od kojih se mnogo očekuje mogu biti dovedeni u pitanje zbog nastojanja da kineske kompanije koriste radnu snagu iz Kine umjesto lokalnih radnika.

3. NR Kina i BiH

BiH i NR Kina su 3.aprila 1995. u Zagrebu uspostavile diplomatske odnose na ambasadorskom nivou. Dvije vlade su dogovorile zajednički razvoj i saradnju, te poštovanje suvereniteta i teritorijalnog integriteta. Vlada BiH, kao i druge Vlade koje su potpisale ugovor o strateškom partnerstvu sa Kinom, priznaje Narodnu Republiku Kinu kao jedinu vladu

---

⁴⁶ Spiegel. Caille, Millner. *Eyes on the Prize: Beijing Sets its Sights on Central Europe*. 18.5.2012. <http://www.spiegel.de/international/europe/with-10-billion-dollar-credit-linechina-deepens-presence-in-central-europe-a-833811.html> (31.3.2015.)

Kine i Tajvana koji je sastavni dio kineske teritorije te se BiH obavezala da neće uspostavljati zvanične odnose i kontakte sa Tajvanom.

Na zvaničnoj stranici Ministarstva vanjskih poslova NR Kine se navodi da se odnosi dvije zemlje postepeno poboljšavaju od 2013. godine. Partnerstvo je za NR Kinu dio politike (*zouchuqu* - izlazak u inostranstvo) šira strategija kineske vanjske politike zasnovana na produbljivanju ekonomske saradnje i ostvarivanju veće političke podrške. Po riječima kineskog ambasadora u BiH gospodina Dongcheng Fanga, nosioci bilateralne suštinske saradnje između Kine i BiH bi trebali biti entiteti, provincije i gradovi; vezane nadležnosti su takođe na tim nivoima. On smatra da će napredak saradnje između Kine i BiH u svim oblastima u velikoj mjeri zavisiti od toga koliko se lokalni lideri i poslovni ljudi uzajamno poznaju.⁴⁷ Nadalje, ambasador primećuje da je modalitet bilateralnih ekonomsko-trgovinskih saradnji između Kine i BiH relativno jednostavan; uglavnom je to robna razmjena koja je nebalansirana. Obje strane imaju veliko interesovanje, ali nedovoljno poznaju tržišta jedna druge.

Prvi konkretan pomak u saradnji je projekat termoelektrane u Stanarima, prvi projekat koji koristi posebnu kreditnu liniju u vrijednosti od 10 milijardi dolara iz posebne kreditne linije namjenjene za zemlje Centralne i Istočne Evrope. Kineska strana uviđa da su projekti koji su uspješno realizovani relativno malobrojni, i razlog vide u tome što dvije zemlje imaju različite sveukupne državne situacije i modalitete saradnje. Po njemu, dvije strane treba da ulože dalje napore kako bi razmotrile modalitete saradnje i pronašle onaj koji odgovara objema stranama.⁴⁸ Sporazum o trgovini i ekonomskoj saradnji između NR Kine i BiH je potpisan 2000. Početkom 2002. došlo je do obrta u odnosima između dvije zemlje, kada je potpisan sporazum o zaštiti investicija. U periodu od 2001-2011. odnosi su intenzivirani 2005. U martu 2007. Ambasador NR Kine u Sarajevu je izjavio da njihova zemlja želi da investira u BiH. U maju 2010. predsjednik Vijeća ministara se susreo sa kineskim premijerom u Pekingju. Kina je tada izrazila podršku za pružanje podrške SZO-u; takođe su ponudili pomoć Sarajevu u vrijednosti od 1,09 miliona KM. BiH strana se obavezala da će ukloniti administrativne prepreke boljoj saradnji.⁴⁹

---

⁴⁷ Nezavisne novine. Dongchun Feng. Nova šansa za saradnju NR Kine i BiH. 1.7.2013. <http://www.nezavisne.com/index/kolumne/Nova-sansa-za-saradnju-Kine-i-BiH-198530.html> . (31.3.2015.)

⁴⁸ Ibid

⁴⁹ Savjet ministara Bosne i Hercegovine. *Predsjedavajući VM BiH razgovarao sa premijerom Kine* ,7. 5. 2010. <http://www.vijeceministara.gov.ba/saopstenja/saopstenja-predsjedavajuceg/default.aspx?id=10460&langTag=sr-SP-Cyrl> . (31.3.2015.)

Kineske kompanije koje su se obratile za saradnju javnom preduzeću „Autoputevi Republike Srpske“ d.o.o. te Vladi RS i Ministarstvu saobraćaja su „*Sinohydro Corporation Limited*“, „*China Road and Bridge Corporation*“ (CRBC) i „*China Shandong International Economic & Technical*“.

Prva dionica autoputa je budući autoput Banja Luka-Mrkonjić Grad-Mlinište-Glamoč-Livno-Split. Ova dionica predstavlja nastavak evropskog koridora E661. Dio koridora E661 od Gradiške do Banja Luke je završen i već se nalazi u upotrebi. U decembru 2012. je potpisan Memorandum o razumijevanju sa kineskom kompanijom „*Sinohydro Corporation Limited*“ za projekat izgradnje dionice autoputa Glamočani-Mliništa. Nakon toga je potpisan preliminarni sporazum za projektovanje i izvođenje radova za autoput Glamočani-Mliništa. Ovaj sporazum podrazumijeva da će kineska kompanija (Sinohydro) uraditi prethodnu studiju opravdanosti i procjenu uticaja na životnu sredinu koja će biti osnova za izradu dalje dokumentacije.

Druga dionica autoputa je budući autoput Banja Luka-Prijedor-Novi Grad-granica sa Hrvatskom. Cilj projekta je omogućavanje veze izgrađenog autoputa Banja Luka-Gradiška (koridor E661) sa evropskim koridorima u Hrvatskoj na zapadu, sa čime bi se u potpunosti izvršilo povezivanje evropskih koridora u RS. Kineska kompanija „*China Shandong International Economic & Technical*“ je izrazila interes za izgradnju ove dionice i potpisan je Memorandum o razumijevanju 2015. koji podrazumijeva prvu fazu od Banja Luke do Prijedora. Obavljen je obilazak terena, te se očekuje početak izrade svih studija koje će omogućiti nastavak izrade projektne dokumentacije i nastavak saradnje.

Treća dionica je budući autoput Vukosavlje-Brčko-Bijeljina-Granica sa Republikom Srbijom.

Interes za projektovanje i izgradnju ove dionice autoputa su izrazili predstavnici kineske kompanije „CRBC“. Početkom aprila 2014. godine potpisan je memorandum o razumijevanju između Vlade Republike Srpske i ove kompanije. Zajedno sa predstavnicima te kompanije u više navrata izvršen je obilazak terena radi prikupljanja podataka o terenu, potencijalnim pozajmištima materijala i kamenolomima. Preliminarna ponuda podrazumijeva tehničko rješenje sa osnovnim geometrijskim elementima koje će definisati jedno od mogućih rješenja za izbor trase, zajedno sa troškovima izgradnje. Ovo će predstavljati osnovu za pregovore oko finansiranja sa kineskim bankama.

Navedene dionice su u skladu sa važećim prostornim planom RS i u skladu su sa planiranom dinamikom iz prostornog plana RS. Takođe, naglašeno je da će se finansijski uslovi kredita dogovarati na nivou Vlade i Ministarstva. Praksa i iskustva iz okruženja pokazuju da je kamatna stopa

iznosi do 2,5 procenta, a domaće učešće u finansiranju projekata je 15 procenata, a od strane banke 85 procenata.

Varšavski sastanak je bio jedan od važnijih za odnose dvije zemlje i kada je kineska strana istakla potencijal za saradnju između dvije zemlje i izrazila nadu da će BiH učestvovati u narednim konferencijama o razvoju transportne mreže. Predstavnik BiH na sastanku je izrazio nadu da će NR Kina iskazati interes za ulaganje u energetske sektor i sektor transporta i pozvao kineske kompanije da direktno ulažu i obećao podršku institucija u tom procesu.⁵⁰

BiH ima priliku da iskoristi ponuđena sredstva NR Kine u energetske oblasti i oblasti infrastrukture, a pri tome da vodi računa o potencijalnim opasnostima od degradiranja radničkih, ekoloških i drugih zahtjeva i uslova prema kineskim investitorima.

U nastavku je tabelarni prikaz ekonomskih pokazatelja saradnje između BiH i NR Kine.

Tabela 2. Izvoz po zemljama iz BiH

R. br.	DRŽAVA	2013		2014		Rast/P ad
		Vrijednost	% u ukupnom izvozu	Vrijednost	% u ukupnom izvozu	
1	Njemačka	1.310,84	15,64	1.317,49	15,17	0,51
2	Italija	1.003,29	11,97	1.197,63	13,79	19,37
3	Hrvatska	1.194,64	14,25	955,04	11,00	-20,06
4	Srbija	766,76	9,15	800,69	9,22	4,43
5	Austrija	687,56	8,20	755,83	8,70	9,93
6	Slovenija	686,5	8,19	697,78	8,04	1,64
7	Crna Gora	270,75	3,23	293,82	3,38	8,52
8	Turska	174,69	2,08	234,39	2,70	34,18
9	Mađarska	138,72	1,66	186,65	2,15	34,55
10	Švajcarska	133,01	1,59	157,4	1,81	18,34
Ukupno (1-10)		6.366,77	75,97	6.596,73	75,97	3,61
Ostale zemlje		2.013,73	24,03	2.087,05	24,03	3,64
UKUPNO		8.380,50	100,00	8.683,78	100,00	3,62

Izvor: Agencija za statistiku BiH

⁵⁰ Večernji list. *Bevanda pozvao Kineze na ulaganja u Bosnu i Hercegovinu 26.4.2012.*, <http://www.vecernji.ba/bevanda-pozvao-kineze-na-ulaganja-u-bosnu-i-hercegovinu-402887> (22.4. 2015.)

Posmatrajući iznos izvoza po zemljama zapažamo da deset zemalja u koje BiH najviše izvozi ima učešće od 75,97 procenata u ukupnom bh izvozu u 2014. godini. Naime, BiH je u 2014.godini najviše izvozila u: Njemačku (1,32 milijarde KM), Italiju (1,20 milijardi KM), Hrvatsku (955,04 miliona KM), te Srbiju (800,69 miliona KM). Pored Italije, zemlje koje su značajno doprinijele rastu ukupnog izvoza su: Austrija, Turska, Mađarska, Srbija, te Alžir. Izvoz BiH u Kinu iznosi tek oko 13,15 milona KM što je 0,162 procenta.

Tabela 3.Uvoz u BiH po zemljama

R. br.	DRŽAVA	2013		2014		Rast/Pad
		Vrijednost	% u ukupnom uvozu	Vrijednost	% u ukupnom uvozu	
1	Njemačka	1.734,84	11,44	1.869,58	11,54	7,77
2	Hrvatska	1.956,38	12,90	1.851,68	11,43	-5,35
3	Italija	1.482,25	9,77	1.653,56	10,21	11,56
4	Srbija	1.485,62	9,79	1.629,52	10,06	9,69
5	Kina	914,08	6,03	1.359,55	8,39	48,73
6	Rusija	1.506,18	9,93	1.292,47	7,98	-14,19
7	Slovenija	754,34	4,97	763,23	4,71	1,18
8	Turska	493,28	3,25	582,1	3,59	18,01
9	Austrija	519,29	3,42	532,11	3,28	2,47
10	SAD	386,8	2,55	475,39	2,93	22,90
Ukupno (1-10)		11.233,08	74,05	12.009,19	74,13	6,91
Ostale zemlje		3.937,09	25,95	4.190,12	25,87	6,43
UKUPNO		15.170,17	100,00	16.199,31	100,00	6,78

Izvor: Agencija za statistiku BiH

Posmatrajući iznos izvoza po zemljama zapažamo da se iz deset zemalja BiH uveze oko 74,13 procenata od ukupnog uvoza. Od toga je 8,39 procenata iz Kine.

Tabela 4. Razlika uvoza i izvoza po zemljama

R. br.	DRŽAVA	2013		2014		Rast/Pad
		Vrijednos t	% u ukupnom deficitu	Vrijednos t	% u ukupnom deficitu	
1	Kina	-903,65	13,31	-1.346,00	17,91	48,95
2	Rusija	-	21,34	-	16,14	-16,30
		1.449,02		1.212,89		
3	Hrvatska	-761,74	11,22	-896,64	11,93	17,71
4	Srbija	-718,86	10,59	-828,83	11,03	15,30
5	Njemačka	-424	6,24	-552,09	7,35	30,21
6	Italija	-478,96	7,05	-455,93	6,07	-4,81
7	SAD	-350,03	5,16	-433,6	5,77	23,87
8	Turska	-318,6	4,69	-347,71	4,63	9,14
9	Poljska	-300,94	4,43	-331,28	4,41	10,08
10	Mađarska	-302,81	4,46	-246,99	3,29	-18,44
Ukupno (1-10)		-6. 008,61	88,50	-6. 651,94	88,51	10,71
Ostale zemlje		-781,07	11,50	-863,59	11,49	10,56
UKUPNO		-6. 789,68	100,00	-7. 515,53	100,00	10,69

Izvor: Agencija za statistiku BiH

Posmatrajući odnose uvoza i izvoza odnosno deficit primjećujemo da je u 2014. godini BiH imala najveći deficit upravo sa Kinom. Ovaj deficit iznosi 1,346 milijardi KM ili 17,91 procenata ukupnog deficita. Dalje slijede Rusija (1,21 milijardu KM), Hrvatska (896,64 miliona KM) te Srbija (828,83 miliona KM). Poređenjem 2014. sa 2013. godinom, uočavamo da je deficit u robnoj razmjeni sa Kinom značajno porastao - za 48,95 procenata. Zatim, uočavamo rast deficita sa Njemačkom od 30,21 procenata, te sa SAD-a od 23,87 procenata. U posmatranom periodu u robnoj razmjeni sa Mađarskom zabilježen je pad deficita od 18,44 procenata i sa Rusijom od 16,30 procenata.

Tabela 5. Vanjskotrgovinska razmjena BiH sa NR Kinom (KM)

Godina	2010.	2011.	2012.	2013.
Izvoz	7.437	8.157	8.513	10.430
Uvoz	655.539	774.891	816.382	914.082
Obim	662.976	783048	824.895	924.512
Pokrivenost % (I / U)	1,13	1,05	1 04	1,14

Izvor: Agencija za statistiku BiH

Iz tabele br. 5. primjećujemo da je odnos uvoza i izvoza sličan kao kod drugih zemalja u regiji.

4. Kulturna saradnja i uloga Konfučijevih instituta u jačanju saradnje i uspostavljanju boljih bilateralnih veza sa zemljama CIE

Naglim razvojem kineske privrede i rastom njenog političkog uticaja povećala se potreba za učenjem kineskoga jezika i upoznavanjem kineske kulture u svijetu. Upravo zbog toga Narodna Republika Kina je pokrenula osnivanje Konfučijevih instituta širom svijeta i od 2004. godine do danas u svijetu je otvoreno preko 480 Konfučijevih Instituta, a u planu je da se do 2020. godine otvori njih 1.000 u svijetu. Konfučijevi Instituti su neprofitne obrazovne institucije koje se osnivaju širom svijeta i posvećeni su zadovoljavanju zahtjeva ljudi koji žele da uče kineski jezik, promociji kineske kulture i tradicije, jačanju obrazovne i kulturne razmjene i saradnje između Kine i drugih zemalja, kao i produbljivanju prijateljskih odnosa Kine sa drugim narodima.⁵¹ Bez obzira na impresivne brojke, ove institucije nisu dovoljno ispitane i nedovoljno je razumijevanje njihove svrhe i ciljeva. Kancelarija Međunarodnog vijeća za kineski jezik (*Hanban*) pod nadležnošću kineskog Ministarstva obrazovanja je počela sa uspostavljanjem Konfučijevih instituta širom svijeta s ciljem “promovisanja učenja kineskog jezika kao stranog jezika i promovisanje razmjene i saradnje u obrazovnim i kulturnim oblastima.”⁵² Od osnivanja prvog KI krajem 2004. u Seulu, javljale su se nejasnoće u vezi funkcije ovih institucija. Negdje se spominje da su isti sredstva kineske javne

---

⁵¹Tokom ekonomske reforme i “socijalizma sa kineskim karatekarakteristikama” koje uvodi Deng Sjaoping (Deng Xiapoing) u Kinu polako počeo da se vraća konfučijanizam. Konfučijanizam u stvari i nije religija u klasičnom smislu, jer u njemu nema hramova i u njemu nisu važni teološki principi. Konfučijanizam je više skup etičkih načela koja čine cjelovit sistem. Konfučijanska etika nije religiozna. Konfučijanski ideal je stvaranje harmoničnog društva po drevnom obrascu, u kome svaka ličnost ima svoju funkciju u društvenoj hijerarhiji. Harmonično društvo se zasniva na ideji predanosti i lojalnosti među načelnikom i potčinjenim. Pet osnovnih principa pravednog čoveka u konfučijanizmu su:

- *Ljudsko načelo, čovjekoljublje, milosrđe, humanist- Pravda*
- *Vjernost običajima*
- *Zdrav razum, mudrost, rasuđivanje*
- *Iskrenost, dobre namjere*

⁵²Hartig, Falk. *Cultural Diplomacy with Chinese Characteristic*. Communication, Politics & Culture, vol. 45, pp. 256-276.

diplomatiје⁵³⁵⁴, kulturne diplomatiје⁵⁵⁵⁶⁵⁷⁵⁸ ili čak šire, sredstva kineske strategije “meke moći.”⁵⁹⁶⁰⁶¹⁶²

Neki autori kao Jang smatraju da je kineski diskurs u vezi javne i kulturne diplomatiје okarakterisan nedostatkom jasnoće i da nema jasne razlike između javne diplomatiје (*gonggongwaijiao*) i kulturne diplomatiје (*wenhuawaijiao*). Pri tome pod javnom diplomatiјom podrazumijevamo diplomatsku aktivnost koju organizuje vlada i usmjerava je na javnost u drugoj državi⁶³ kako bi ostvarili državne interese i stvorili povoljno međunarodno okruženje.⁶⁴ Kineski akademici gledaju KI ne kao pasivni odgovor na zapadnu kulturnu dominaciju nego više kao proaktivni pristup promjeni kineskog imidža u svijetu.⁶⁵⁶⁶

4.1 Konfučijevi instituti u regionu

Institut Konfučije u Beogradu zvanično je otvoren 27. avgusta 2006. godine pri Filološkom fakultetu Univerziteta u Beogradu, nakon

⁵³ d’Hooghe, Ingrid. *The Rise of China’s Public Diplomacy*. Clingendael Diplomacy Papers. No. 12. Hag: The Hague: Netherlands Institute of International Relations Clingendael, 2007.

⁵⁴ Rawnsley, Gary D. *China Talks Back: Public Diplomacy and Soft Power for the Chinese Century*, 2009. Pp. 282-291 in *Routledge Handbook of Public Diplomacy*, edited by Nancy Snow and Philip M. Talyor. New York and London: Routledge.

⁵⁵ Anholt, Simon. *Places: Identity, Image and Reputation*. Njujork: Palgrave MacMillan, 2010

⁵⁶ Cull, Nicholas. *The Public Diplomacy of the Modern Olympic Games and China’s Soft Power Strategy in M. Price and D. Dayan (Eds), Owning the Olympics: Narratives of the New China*, Ann Arbor. Mičigen: University of Michigan Press, 2008. pp. 117-144.

⁵⁷ Wang, H. & Lu, Y. *The Conception of Soft Power and its Policy Implications: A Comparative Study of China and Taiwan*. *Journal of Contemporary China*, vol. 17, no. 56, 2008. pp. 425-47.

⁵⁸ Hartig, Falk, *Confucius Institutes in Germany and the limits of debate*, *Asian Currents*, 2011, pp. 21-3.

⁵⁹ Gil, Jeffery. *China’s Confucius Institute Project: Language and Soft Power in World Politics*. *The Global Studies Journal*, 2004, vol. 2, no. 1, pp. 59-72.

⁶⁰ Churchman, Michael. *Confucius Institutes and Controlling Chinese Language*. *China Heritage Quarterly*, no. 26, 2011.

⁶¹ Yang, Li. *Wai jiao Xue*. [prevod: Diplomatiја], Peking: Shi jie zhi shi chu ban she, 2010.

⁶² Hartig, Falk. *Cultural Diplomacy with Chinese Characteristic*. *Communication, Politics & Culture*, vol. 45, pp. 256-276.

⁶³ Yang, Li.. *Ibid*.

⁶⁴ *Ibidem*, p. 257

⁶⁵ Chen, Q. & Zheng, G. ‘*Cong “Zhongguo Nian” dao “Kongzi Xueyuan”—wenhua chuanbo yu guojia xingxiang de rouxing*. *Journal of China University of Petroleum (Edition of Social Science)*, vol. 23, no. 1, 2007. pp. 73-6.

⁶⁶ *Ibidem*, p. 262

potpisivanja: Memoranduma o prosvetnoj i kulturnoj saradnji između Ministarstva prosvete Republike Srbije i Narodne Republike Kine (januara 2005. u Srbiji), Sporazuma o zajedničkom osnivanju Instituta Konfučije između HANBAN-a i Univerziteta u Beogradu (jula 2006. godine u Pekingu), i Sporazuma o zajedničkom osnivanju Instituta Konfučije između Filološkog fakulteta u Beogradu i Nanding Normal Univerziteta (maja 2006. godine u Beogradu).

Od decembra 2009. godine, kineski partner je Univerzitet za medije i komunikacije NR Kine.⁶⁷

Konfučijev institut Univerziteta u Zagrebu obrazovni je univerzitetski centar osnovan sa ciljem promovisanja kineskoga jezika i kulture i jačanja privrednih veza između Republike Hrvatske i NR Kine. Odabirom Univerziteta u Šangaju za međunarodno poslovanje i ekonomiju za partnera i uključivanjem predstavnika Hrvatske gospodarske komore u Stručno vijeće, Institut se jasno pozicionira kao jedan od osam europskih poslovnih instituta uz London, Kopenhagen, Ljubljanu, Atinu, Lids, Rouen i Edinurg. Osnivanjem Konfučijeva instituta Univerziteta u Zagrebu Hrvatska je napravila važan korak u jačanju kulturno-obrazovne saradnje sa NR Kinom, a Zagreb se pridružio regionalnoj grupi Konfučijevih instituta.⁶⁸ Nedavno su otvoreni KI u Novom Sadu, Podgorici, a posljednji otvoreni KI je u Sarajevu, 2.aprila 2015.godine. Univerzitet u Banjaluci je takođe u proceduri otvaranja Instituta Konfučije koji bi slično KI Zagreb bio vise ekonomski orijentisan i koji bi omogućio i akademskoj zajednici kao i političkim i privrednim strukturama bolje upoznavanje sa NR Kinom, njenim političkim sistemom, načinom funkcionisanja privrede i poslovanja. Naravno razumijevanje kulture i u slučaju Kine, filozofije i specifičnih etičkih načela je preduslov za razumijevanje i kineskog načina poslovanja kao i kineske vanjske politike.

Zaključak

Interes Kine je dalji neometani ekonomski razvoj i prosperitet, a ovaj pristup se oslikava u povećanoj regionalnoj i globalnoj prisutnosti Kine i usmjeravanje na promociju multilateralizma. Učešće Pekinga u različitim regionalnim mehanizmima je dio „kampanje razuvjeravanja“, sa ciljem smanjenja percepcije „Kine kao prijetnje“.

---

⁶⁷Institut Konfučije u Beogradu. <http://konfucije.fil.bg.ac.rs/o-nama/> (20. 3.2015.)

⁶⁸Konfučijev Institut Sveučilišta u Zagrebu. <http://www.ki.unizg.hr/o-institutu> (20. 03.2015.)

Kineska strana nastavlja da razvija i jača svoju „meku moć“ nastojanjem da ne uplaši druge zemlje rastućom ekonomskom i vojnom moći, te preuzimanjem liderstva regionalno i globalno, što joj samo donekle polazi za rukom. Sa druge strane, mnoge zemlje teže da ostvare dobar odnos sa NR Kinom i u njoj vide model za budući razvoj. NR Kina na neki način obilježava stazu za ostale nacije širom svijeta koje pokušavaju ne samo da razvijaju svoju zemlju, nego i da se uklope u međunarodni poredak na način koji će im omogućiti da ostanu nezavisni i da zaštite svoj način života i političkih izbora.

U skladu s tim, Novi put svile ne predstavlja samo infrastrukturu za novu transportnu mrežu nego će predstavljati put ka ostvarenju novih i dubljih odnosa NR Kine i zemalja na koje se nalaze na ruti Svilenog puta. Zemlje centralne i istočne Evrope (CIE) su postale važnije u kineskoj vanjskoj politici, pogotovo nakon što su uvršteni u Novi put svile. Zemlje Centralne Evrope su značajne za Kinu zbog direktnog pristupa zajedničkom tržištu Evropske unije, dok je Jugoistočna Evropa, a posebno zemlje van EU-a s potpisanim trgovinskim sporazumima s Unijom (Albanija, BiH, Makedonija, Srbija), kineskim kompanijama privlačne zbog zaobilaženja antidamping i drugih sličnih regulacija Evropske unije. Istovremeno ova područja prave “odskočnu dasku” Kini za slobodnu trgovinu sa EU, ili još preciznije, lakši izvoz kineskih proizvoda u EU.

Kinesko pozicioniranje ka zemljama Istočne i Centralne Evrope i osnivanje fonda od 10 milijardi američkih dolara za saradnju NR Kine i zemalja Centralne i Istočne Evrope otvara nove prilike i mogućnosti zemljama Balkana, pa i BiH da se uključe u razvojne projekte u oblasti infrastrukture i energije i dobiju pristup novim sredstima.

Svaki kapital zahtijeva sigurnost. Pogotovo političku. Budućnost kineskog prisustva na Balkanu će zavisiti od nekoliko faktora. S jedne strane, od unutrašnjih - od ekonomskih prilika u Kini a i s druge strane, od političkih prilika na Balkanu.

Da bi održale finansijsku stabilnost, zemlje Balkana trebaju strana ulaganja. U tom smislu, za razliku od zapadnih investitora, Kina je već pokazala da je spremna da rizikuje svoja sredstva, čime ne samo da učvršćuje reputaciju na Balkanu već pravi dobru pregovaračku poziciju za ostatak Evrope. S druge strane, NR Kina kao uslov kredita uvodi svoje firme koje nemaju iskustva i nisu radile u Evropi. Samim tim stižu reference za kasnije bolje pozicioniranje na tržištima EU.

Faktor koji će u dužem vremenskom roku najviše uticati na prisustvo Kine na Balkanu je njeno interno rebalansiranje ekonomije. Neophodno je pratiti proces transformacije privrede čiji je rast uslovljen investicijama u fiksni kapital i jeftinom radnom snagom u izvozno orijentisanom sektoru ka

privredi većeg potrošačkog potencijala ujednačenog razvoja među provincijama. Ovakav prelaz je već implicitno nagoviješten usporavanjem kineske ekonomije, na rast od „samo“ sedam procenata u 2014. godini, što je 0,5 procenata manje nego u prethodnoj godini (najsporijim tempom u posljednjih 25 godina), te nedavnim djelimičnim poskupljenjem renminbija. U svakom slučaju, očekujemo da će se trenutni zamah kineskog prodora na Balkan preleti i nastaviti i u narednom periodu.

Privredna saradnja BiH i Kine do sada je uglavnom bazirana na uvozu kineske robe. BiH je malo tržište za Kinu, koja svoju ekonomiju bazira na izvozu. S druge strane, nepovoljni uslovi za investiranjene idu u prilog BiH.

BiH ima priliku da saraduje sa NR Kinom u okviru multilateralne inicijative usmjerene na cijeli region i samostalno u bilateralnim pregovorima. Kako se do sad pokazalo, zemlje u regionu koje su imale stručnjake koji su u okviru akademske zajednice, te ekonomskih i političkih krugova, proučavali i poznavali NR Kinu i kineske reforme, te strategije i način poslovanja, uz znanje sinologa koji se generacijama obrazuju na prestižnim katedrama za kineski jezik i književnost u regionu, su bolje pozicionirane i imaju bolje odnose sa NR Kinom. Srbija i Slovenija tradicionalno imaju najbolje odnose sa NR Kinom i velikim dijelom zahvaljujući dugogodišnjoj akademskoj i diplomatskoj saradnji.

Kao što smo naveli posmatrajući odnose uvoza i izvoza odnosno deficit, konstatovano je da je u 2014. godini BiH imala najveći deficit upravo sa Kinom. Ovaj deficit izosi 1,346 milijardi KM ili 17,91 procenata ukupnog deficita. U skladu s tim možemo zaključiti da dosadašnja privredna razmjena sa NR Kinom nije zadovoljavajuća. BiH treba pažljivo da razmotri svoje prednosti i prioritete kao i spremnost učešća u međunarodnim tržištima robe i rada da bi se uključila i ostvarila svoje interese na Novom putu svile, te na taj način otvorila sebi put ka novim ulaganjima i sredstvima za unaprijeđenje infrastrukture, privrede i unaprijeđenje standarda svojih građana.

Literatura:

1. Anholt, Simon. *Places: Identity, Image and Reputation*. Njujork: Palgrave MacMillan, 2010
2. Chen, Q. & Zheng, G. ‘Cong. “Zhongguo Nian” dao “Kongzi Xueyuan” - wenhua chuanbo yu guojia xingxiang de rouxing suzao. Journal of China University of Petroleum vol. 23, no. 1, pp. 73–76.

3. Churchman, Michael. *Confucius Institutes and Controlling Chinese Language*. China Heritage Quarterly, no. 26, 2011.
4. Cooper, Ramo Joshua. *The Beijing Consensus*. London: Foreign Policy Centre.
5. Cull, Nicholas. *The Public Diplomacy of the Modern Olympic Games and China's Soft Power Strategy in M. Price and D. Dayan (Eds), Owning the Olympics: Narratives of the New China*, Ann Arbor. Michigan: University of Michigan Press, 2008. pp. 117–144.
6. d'Hooghe, Ingrid. *The Rise of China's Public Diplomacy*. Clingendael Diplomacy Papers. No. 12. Hag: TheHague: Netherlands Institute of International Relations Clingendael, 2007.
7. East Asian Policy. *Qingjiang, Kong. Trade Disputes between China and EU*.
8. Gil, Jeffery. *China's Confucius Institute Project: Language and Soft Power in World Politics*. The Global Studies Journal, 2004, vol. 2, no. 1,
9. Hamberger, Judith. *China in Central Europe, in Asian Studies*. Budimpešta: Magyary Program, 2013.
10. Hartig, Falk. *Confucius Institutes in Germany and the limits of debate*. Asian Currents, 2011.
11. Hartig, Falk. *Cultural Diplomacy with Chinese Characteristic*. Communication, Politics & Culture, vol. 45
12. Mitrović, Dragana. *Kina, ekonomska modernizacija i njena održivost. Razvojni resursi i razvojne politike zemalja Azije*, master studije Regionalne studije Azije. Beograd: Fakultet političkih nauka, 2011.
13. Mitrović, Dragana. *Kineska reforma i svet*. Beograd: Institut za ekonomiju i finansije. 1995.
14. Mitrović, Dragana. *Political Economy in the Chinese Investments, in Asian Studies*. Budimpešta: Magyary Program, 2013.
15. Muni, SD; Vived Cadha. *Asian Strategic Review 2014-US Pivot and Asian Security*. New Delhi: Institute for Defense Studies and Analyses, 2014.
16. Rawnsley, Gary D. *China Talks Back: Public Diplomacy and Soft Power for the Chinese Century, 2009*. u *Routledge Handbook of Public Diplomacy*, edited by Nancy Snow and Philip M. Talyor. New York and London: Routledge.
17. Richard J Samuel. *Securing Japan-Tokyo's Grand Strategy and the Future of East Asia*. London: Cornell University Press, 2008.
18. Snyder, Francis. *The European Union and China, 1949–2008: basic documents and commentary*. 2009.

19. Szylagyi, Imre. *China's Engagement in Slovenia and Western Balkans in the light of Warsaw Meeting*. Asia Studies. Budimpešta: Magyary Program, 2013. p 106
20. Wang, H. & Lu, Y. *The Conception of Soft Power and its Policy Implications: A Comparative Study of China and Taiwan*. Journal of Contemporary China, vol. 17, no. 56, 2008.
21. Yang, Li. *Wai jiao Xue*. [prevod: Diplomacija], Peking: Shi jie zhi shi chu ban she, 2010.
22. Pavličević, Dragan. *China's New Silk Road takes shape in Central and Eastern Europe*. China Brief, Volume Volume XV January 9, 2015.
23. Pavličević, Dragan. *Sino-Srbian Strategic Prtnership in a Sino-EU relationship context*. Briefing Series, issue 68, China Policy Institute, Nothingam: Nothingam University, April 2011.

Interet izvori

1. AlJazeera. Bukurešt: *Srbija dogovorila modernizaciju pruge*. <http://balkans.aljazeera.net/vijesti/bukurest-srbija-dogovorila-modernizaciju-pruge>
2. IMF. *World Economic Outlook*. <http://www.imf.org/external/index.htm>
3. Capital.ba Najveći dio autoputa grade kineske firme. <http://www.capital.ba/ekskluzivno-najveci-dio-autoputa-banjaluka-doboj-gradice-kineski-gradevinari-od-kineskog-materijala>
4. Clinton, Rodham Hillary. *America's Pacific Century*. *Foreign Policy Magazine IIP Digital*, <http://iipdigital.usembassy.gov/st/english/article/2011/10/20111011161233su0.8861287.html#axzz30Ph1DmRw>
5. http://www.eai.nus.edu.sg/Vol1No2_KongQingjiang.pdf
6. European Cimmission. *EU 's top trading partner s in 2014: The United States for exports, China for imports*. <http://ec.europa.eu/eurostat/documents/2995521/6760204/6-27032015-AP-EN.pdf>
7. European Commission. *Trade* <http://ec.europa.eu/trade/policy/countries-and-regions/countries/china/>
8. Indexq. <http://www.indexq.org/economy/reserve.php>
9. Institut Konfučije u Beogradu. <http://konfucije.fil.bg.ac.rs/o-nama>
10. Johnson, Joel. *1 Million Workers. 90 Million iPhones. 17 Suicides. Who's to Blame?* http://www.wired.com/2011/02/ff_joelinchina

11. Jovanović, Nikola. *Dodir svile i čelika, nova šansa za Balkan*. Nova Srpska politička misao <http://www.nspm.rs/savremeni-svet/dodir-svile-i-celika-%E2%80%93-nova-sansa-za-balkan.html?alphabet=1>
12. Kang, Choi. *A Changing East Asia and US Foreign Policy*. Council on Foreign Relations. <http://www.cfr.org/south-korea/changing-east-asia-us-foreign-policy/p28385>
13. Konfučijev Institut Sveučilišta u Zagrebu. <http://www.ki.unizg.hr/o-institutu>
14. Krugman, Paul. *What happened to Asia?* <http://web.mit.edu/krugman/www/DISINTER.html>
15. Liu, Natalie. *China Sees Threat in US Pivot to Asia*. Voice of America, <http://www.voanews.com/content/china-sees-threat-in-us-pivot-to-asia/1677768.html>
16. Nezavisne novine. Dongchun Feng. *Nova šansa za saradnju NR Kine i BiH*. <http://www.nezavisne.com/index/kolumne/Nova-sansa-za-saradnju-Kine-i-BiH-198530.html>
17. Poslovni dnevnik. *HTZ i HOO u promociji sporta i turizma vrijednoj milijun kuna*. <http://www.poslovni.hr/hrvatska/htz-i-hoo-u-promociji-sporta-i-turizma-vrijednoj-milijun-kuna-277093>
18. Poulain, Loic. Centre for Strategic and International Studies - CSIS. *Central Europe. 2011*. http://csis.org/files/publication/110829_CEW_China_in_Balkans.pdf
19. RTS. Tadić u Peking. <http://www.rts.rs/page/stories/sr/story/9/Politika/103991/Tadi%C4%87+u+Peking.html>
20. Savjet ministara Bosne i Hercegovine. *Predsjedavajući VM BiH razgovarao sa premijerom Kine*. http://www.vijeceministara.gov.ba/saopstenja/saopstenja_predsjedavajuceg/default.aspx?id=10460&langTag=sr-SP-Cyrl
21. Sinagate. *Gospodarska suradnja*. http://www.sinagate.com/?page_id=135
22. Spiegel. Caille, Millner. *Eyes on the Prize: Beijing Sets its Sights on Central Europe*. <http://www.spiegel.de/international/europe/with-10-billion-dollar-credit-line-china-deepens-presence-in-central-europe-a-833811.html>
23. State Administration of Foreign Exchange – SAFE. <http://www.safe.gov.cn/wps/portal/english>
24. The Chinastory <http://www.thechinastory.org/yearbooks/yearbook-2012/chapter-1-chinas-foreign-policy-aggressiveness>

25. The Bucharest Guidelines for Cooperation between China and Central and Eastern European Countries. Službena web stranica Vlade Rumunije. <http://gov.ro/en/news/the-bucharest-guidelines-for-cooperation-between-china-and-central-and-eastern-european-countries>
26. The Economist. *Double bubble trouble*. <http://www.economist.com/news/china/21599395-chinas-property-prices-appear-be-falling-again-double-bubble-trouble>
27. Tilen Majnardi: Zhang Xianyi, Ambassador of The People's Republic of China. Slovenia Times, <http://www.sloveniatimes.com/interview-zhang-xianyi-ambassador-of-the-people%E2%80%99s-republic-of-china>
28. Trading economics. <http://www.tradingeconomics.com/china/foreign-exchange-reserves>
29. Vanjskopolitička inicijativa BiH, Politička analiza: *Novi Put svile vodi preko Balkana - Kina i zemlje jugoistočne Evrope*. http://www.fes.ba/files/fes/img/Bilder_Aktivitaeten/Kina%20i%20zemlje.pdf
30. Večernji list. *Bevanda pozvao Kineze na ulaganja u Bosnu i Hercegovinu*. <http://www.vecernji.ba/bevanda-pozvao-kineze-na-ulaganja-u-bosnu-i-hercegovinu-402887>